

Evolúciós fogolydilemma játék különböző gráfokon

A doktori értekezés tézisei

Vukov Jeromos Pál

Fizika doktori iskola

A doktori iskola vezetője: **Prof. Horváth Zalán**, akadémikus

Statisztikus fizika, biológiai fizika és kvantumrendszerek
fizikája program

Programvezető: **Prof. Kürti Jenő**, MTA doktora

Témavezető: **Dr. Szabó György**, MTA doktora, tudományos tanácsadó
MTA MFA

és

Dr. Mészéna Géza, MTA doktora, egyetemi docens
ELTE TTK, Biológiai Fizika Tanszék

Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Biológiai Fizika Tanszék

2008.

Bevezetés

Az evolúciós játékelmélet egyik központi témája olyan feltételek és folyamatok keresése, amelyek önző egyedek között kialakuló együttműködésre vezetnek. A doktori értekezésben is ezzel a témával foglalkoztam az evolúciós fogolydilemma játék keretében.

A fogolydilemma játék térbeli kiterjesztésével lehetőség nyílt arra, hogy modellek megalkotásánál a közösségen belüli kapcsolatok szerkezetét is figyelembe vegyük. Ezeknél a modelleknél egy gráf segítségével írjuk le a vizsgált közösséget, ahol a gráf pontjai jelölik a közösség tagjait, míg a gráf élei mutatják a tagok (játékosok) közötti kölcsönhatásokat. A játékosok páronként játsszák egymással a fogolydilemma játékot, és az összes játékból származó nyereség alkotja a játékos összbevételét az adott körben. Bizonyos időnként a játékosok átvehetik egymás stratégiáját; a stratégiaátvétel valószínűsége az összbevételük különbségétől függ.

Az ilyen és ehhez hasonló rendszerek kiválóan alkalmasak arra, hogy a statisztikus fizikának a komplex rendszerek vizsgálatára kifejlesztett eszközeivel tanulmányozzuk őket. Ez magyarázza többek között a statisztikus fizikusok érdeklődését a játékelméleti problémák iránt.

Természetesen nem lehet minden tulajdonságot egyetlen modellbe foglalni, mert akkor a túl sok paraméter miatt a paramétertér átvizsgálása nagyon sok időbe kerülne. Emiatt a modellek elkészítésénél a fogolydilemma jelleg megőrzése mellett mindig csak egy-két fontos, további tulajdonság hozzáadására koncentráltam.

Önkéntes részvételű fogolydilemma játék részleges térbeli és időbeli véletlen partnerséggel

Elsőként a nemrégiben bevezetett önkéntes részvétel és a különféle véletlen szomszédságok vizsgálatát tűztem ki célul. A játékban való részvétel megtagadását egy (az együttműködő és az áruló stratégia melletti) harmadik stratégiaként kezeltem. Ez a stratégia segít abban, hogy a térbeli fogolydilemma játékokban magasabb b (árulásra való kísértés) paraméterértékek mellett se mindig az abszorbeáló áruló állapot legyen a stacionárius stratégiaeloszlás. Emellett a szomszédsági kapcsolatokban fellépő időbeli és térbeli rendezetlenség hatásait vizsgáltam, miközben

a szomszédok számát állandóan tartottam, hogy az ebből adódó, esetlegesen zavaró hatásokat elkerüljem. A térbeli véletlenség a lokális közösségek közötti néhány távoli kapcsolat szerepét hivatott modellezni, míg az időbeli véletlen szomszédság a ritkán feltűnő, ideiglenes partnerek hatását vizsgálja. Az értekezés első részében a véletlenparaméterek változtatásának az együttműködés fenntartására, terjedésére való hatásait kerestem, miközben a teljesen rendezett rendszertől (négyzetrács) a teljes rendezetlenségig (átlagtér határeset) jutottam.

Fogolydilemma játék rögzített, skálafüggetlen, hierarchikus szerkezeten

Ezután olyan modellt vizsgáltam, ahol a játékosok szomszédsági viszonyait skálafüggetlen gráf írta le. Ez a szerkezet nagyon sok helyen előfordul a természetben, többek között az emberi kapcsolatrendszerek is általában ilyen eloszlást követnek, ezért ideális alapszerkezet lehet a fogolydilemma-szerű konfliktusok vizsgálatára. Ezeknek a hálózatoknak egy másik tulajdonsága a véletlen hálózatokénál jóval magasabb klaszterezettségi együtttható, tehát a közösség tagjai sokkal inkább kisebb, jól összekapcsolt csoportokba tömörülnek, mint egy véletlen hálózat esetében. A dolgozat célja volt annak a feltárása, hogy a szerkezet méretének (a hierarchiaszintek számának) és a b paraméter nagyságának változtatásakor hogyan változik az együttműködés mértéke, és hogy egyáltalán ez a fajta szerkezet milyen mértékben támogatja az együttműködés kialakulását.

Hierarchikus rácsszerkezetek

Mínt hogy a vizsgált modellkörülmények között a skálafüggetlen gráfok nem bizonyultak az együttműködést túlságosan támogató szerkezetnek, ezért másfajta hierarchikus struktúra vizsgálatába kezdtem. A négyzetrácson már egy ideje meglehetősen jól ismert a kétstratégias (együttműködő és áruló) térbeli fogolydilemma játék viselkedése, ezért ebből az egyszerű alapszerkezetből készítettem több szintből álló hálózatot és ezen vizsgáltam az alá- és fölérendeltség hatásait. A dolgozat célkitűzései a következők voltak: elemezni az együttműködés kialakulását a különböző szinteken valamint a különböző szinteken lévő együttműködő kolóniák

egymással való kapcsolatát; megvizsgálni a hierarchiaszintek számának változtatásából adódó hatásokat és megkeresni, ha esetleg létezik, az optimális szintszámú rendszert.

A fogolydilemma játék fázisdiagramjai

A hierarchikus rácsokon végzett vizsgálatok után a dinamikai szabályban található zaj tanulmányozásába fogtam. Kiderült ugyanis, hogy a zaj és a szomszédsági hálózat topológiája együttesen nagy hatással lehet az együttműködők stacionárius koncentrációjára. Bizonyos esetekben a zaj növelése nagymértékben növelheti az együttműködés mértékét a rendszerben. Szisztematikus vizsgálatra volt szükség többfajta egyszerű alapszerkezeten (kétdimenziós rácsok, véletlen reguláris gráfok, kisvilág szerkezetek), hogy kideríthessem, hogy melyek azok az alapvető topológiai tulajdonságok, melyek elősegítik az együttműködést. Ennek érdekében a dolgozatban a zaj és a b paraméter fázissíkjában fel kellett térképeznem az összes olyan paraméterkombinációt, amelyek mellett az együttműködés fennmaradhat a rendszerben.

Módszerek

A dolgozatban vizsgált modelleket alapvetően kétfajta megközelítés szerint vizsgáltam. A „kísérleti” megközelítésben Monte Carlo szimulációkat alkalmaztam. A rendszerméreteket rendszerint akkorára választottam, hogy a véges méret effektusok elhanyagolhatóak legyenek. Általában véletlen kezdőfeltételből indítottam a szimulációkat és a kezdeti termalizációs idő elmúltá után rögzítettem a különböző mennyiségek időfüggését. Ezen adatok ismeretében könnyedén lehetett a származtatott mennyiségeket (átlagok, fluktuációk, stb.) számolni. Bizonyos esetekben az adott feladat gyorsabb megoldását speciális kezdőfeltétel tette lehetővé, ilyenkor természetesen azonnal a kezdetektől figyelemmel követtem a fontos mennyiségeket.

Az „elméleti” megközelítésben különféle közelítő módszerekkel vizsgáltam a rendszer viselkedését. Először természetesen mindig az átlagtér-közelítés jóslatát tanulmányoztam, de mivel ez a módszer nem igazán alkalmas térbeli rendszerek leírására, ezért a dinamikus klaszterközelítést kellett alkalmaznom különféle méretű, az alulfekvő szerkezethez alkalmazkodó klaszterek segítségével. Ennél a közelítésnél az adott méretű klasztereken lehetséges összes konfigurációs valószínűségekre írunk fel időfejlődési differenciálegyenleteket, amikből numerikus integrálással nyerjük az egyensúlyi értékeket. Megfelelően nagy méretű klaszterek esetén a Monte Carlo szimulációk és a dinamikus klaszterközelítés majdnem minden esetben minőségileg azonos eredményt adott.

Tézispontok

- 1a.** A négyzetrácson vizsgált önkéntes részvételű fogolydilemma játék alapszerkezetét rögzített, térbeli rendezetlenséggel megváltoztatva megmutattam, hogy alacsony rendezetlenség-paraméterértékek esetén fennmarad az eredeti struktúrán megfigyelt önszerveződő mintázat.
- 1b.** „Közepes” paraméterértékekre a rendszer globálisan oszcilláló állapotba kerül.
- 1c.** A rendezetlenség mértékét tovább növelve a végállapot a véletlen kezdeti feltétel és a rendezetlenség-paraméter pontos értéke által meghatározott homogén, abszorbeáló állapot lesz.
- 1d.** Az ideiglenes véletlen szomszédság hatásai alapvetően hasonlóak a térbeli, rögzített rendezetlenségéhez, de a rendszer „érzékenyebb” a kapcsolatok ilyenfajta perturbációjára, az átmenetek (1b.-1c.) kisebb paraméterértékek esetén következnek be.
- 2.** A fogolydilemma játékot rögzített, skálafüggetlen, hierarchikus szerkezeten vizsgáltam és a játékosok nyereségét a szomszédok számával normáltam. Ezen körülmények között megmutattam, hogy az együttműködés meglehetősen sokáig fennmaradhat a kis, csak együttműködő játékosok által alkotott klikkekben, de a rendszerbe épített zaj következtében egy idő után mindenképpen az áruló stratégia fogja dominálni az egész közösséget.
- 3a.** Megmutattam, hogy négyzetrácson az együttműködők koncentrációja az irányított perkolációs univerzalitási osztályba tartozó, másodrendű fázisátalakulás szerint tűnik el.
- 3b.** Szimulációs eredményeim alapján a hierarchikus rácsszerkezeteken az együttműködők koncentrációja minden szinten ugyanakkora b paraméter mellett tűnik el.

- 3c.** Az együttműködők koncentrációja erősen változik a különböző hierarchiaszinteken. Négy vagy ennél kevesebb hierarchiaszint esetén a legfelső szinten a legnagyobb az együttműködő játékosok aránya és a szinteken lefelé lépdelve monoton csökken a koncentrációjuk. Négynél több hierarchiaszint esetén ez a rendeződés csak a kritikus pont közvetlen közelében figyelhető meg.
- 3d.** Az együttműködés mértéke mindig a legalsó hierarchiaszinten a legalacsonyabb.
- 3e.** A vizsgált zajparaméter mellett az össztársadalmi bevétel szempontjából a legkedvezőbb szerkezet a négyszintes rendszer.
- 4a.** Szimulációk és dinamikus klaszterközelítés segítségével kimértem a foglydilemma játék fázisdiagramját több különböző térbeli és nem-térbeli szerkezeten a zaj és a b paraméter fázissíkjában.
- 4b.** Megmutattam, hogy az alacsony zaj határesetben az együttműködést nagymértékben elősegíti, ha a struktúrán az egy ponton átlapoló háromszögek perkolálnak.
- 4c.** Magas zaj határesetben a hurkok jelenléte gátolja az együttműködés terjedését, ezért ebben az esetben a véletlen reguláris gráf biztosítja az együttműködés túléléséhez szükséges feltételeket a legszélesebb paramétertartományban.
- 4d.** A háromszögperkoláció nélküli esetekben rezonanciaszerű viselkedést találtam a zaj függvényében.

A disszertáció, illetve a tézispontok alapjául szolgáló közlemények

- [1] György Szabó and Jeromos Vukov: „*Cooperation for volunteering and partially random partnerships*”, Physical Review E **69**, 036107 (2004)

- [2] Jeromos Vukov and György Szabó: „*Evolutionary prisoner's dilemma game on hierarchical lattices*”, Physical Review E **71**, 036133 (2005)

- [3] György Szabó, Jeromos Vukov and Attila Szolnoki: „*Phase diagrams for an evolutionary Prisoner's Dilemma game on two-dimensional lattices*”, Physical Review E **72**, 047107 (2005)

- [4] Jeromos Vukov, György Szabó and Attila Szolnoki: „*Cooperation in the noisy case: Prisoner's dilemma game on two types of regular random graphs*”, Physical Review E **73**, 067103 (2006)

- [5] Jeromos Vukov, György Szabó and Attila Szolnoki: „*Evolutionary prisoner's dilemma game on the Newman-Watts networks*”, arXiv, physics.soc-ph:0709.0316, 2007. (közlésre elfogadva a Physical Review E-ben)